วารสาร
ประวัติศาสตร์
ธรรมศาสตร์

THE THAMMASAT JOURNAL OF HISTORY

บอมเบย์: ภาพยนตร์สะท้อนความรุนแรงของชุมชนมุสลิมในการจลาจลในนครบอมเบย์ (ค.ศ.1992 -1993)?

Bombay: A Cinematic Vision of Muslim Violence in the Bombay Riots (1992-1993)?

สุกัญญา บำรุงสุข

Sukanya Bamrungsuk

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

---

[1] ขอขอบคุณนักศึกษาวิชา ป.357 ประวัติศาสตร์เอเชียใต้สมัยใหม่ ปีการศึกษา 2556 ที่งานปริทัศน์ภาพยนตร์เรื่อง *บอมเบย์* ตลอดจนการอภิปรายในชั้นเรียนอย่างเอาจริงเอาจัง ทำให้บทความนี้เป็นไปได้

บทคัดย่อ

ภาพยนตร์เรื่อง ***บอมเบย์*** (Bombay) ที่ออกฉายในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1995 เป็นภาพยนตร์อินเดียเรื่องแรกที่นำปัญหาการจลาจลทางเชื้อชาติในนครบอมเบย์ (หรือมุมไบในปัจจุบัน) ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงต้นเดือนธันวาคม ค.ศ. 1992 ถึงกลางเดือนมกราคม ค.ศ. 1993 มาเป็นแกนหลักของเรื่อง ภาพยนตร์นี้แม้จะได้รับคำชมเชยว่าสนับสนุนแนวคิดฆราวาสนิยม (secularism) และการสมานฉันท์ปรองดองระหว่างชุมชนฮินดูกับมุสลิม แต่นักวิจารณ์จำนวนหนึ่งทั้งชาวอินเดียและชาวต่างชาติมีความเห็นว่า นำเสนอภาพความรุนแรงของชาวมุสลิมมากกว่าชาวฮินดู ในการพิสูจน์ข้อถกเถียงนี้ ผู้เขียนได้ทดลองให้นักศึกษา 13 คนที่เรียนวิชาประวัติศาสตร์เอเชียใต้สมัยใหม่ในปีการศึกษา 2556 ชมภาพยนตร์ดังกล่าว ได้ข้อสรุปว่า นักศึกษาจำนวน 11 คน มีความเห็นตรงกันว่า ภาพของชาวมุสลิมในเรื่องมีความรุนแรงกว่าในด้านการใช้กำลังทำร้ายผู้คน เผาอาคารสถานที่ต่างๆ ในการจลาจล บางคนยังเสนอว่าภาพยนตร์เรื่องนี้ แสดงนัยยะว่าชุมชนมุสลิมในอินเดียมีแนวโน้มการใช้พฤติกรรมรุนแรงในการแก้ปัญหาในครอบครัวอีกด้วย

คำสำคัญ: ความขัดแย้งทางชุมชนเชื้อชาติ, อินเดีย, การจลาจลทางเชื้อชาติในบอมเบย์

Abstract

Bombay (1995) was the first popular Indian film which tackled the issues of the Muslim-Hindu communal riots that took place in Bombay from December 1992 to January 1993 as the main theme. The film enjoyed popular and critical acclaims for its support of secularism and the reconciliation between the Muslim and the Hindu communities. However, some of the Indian and other foreign critics argued that the film unfairly depicted the violence of the Muslim people more than that of the Hindus. To scrutinize this question, in 2013, 13 students from the class of the Modern History of South Asia were asked to review and criticize the film. As a result, 11 students commonly concluded that the image of Muslim violence as appeared in the film was more apparent through the use of physical force and the arson commitment during the riots. In addition, one of them even suggested that the film implied that there is a tendency among the Muslims in India to use violence to solve their household's problems.

Keywords: communal conflicts, India, communal riots in Bombay

1. บทนำ

ภาพยนตร์อินเดียเรื่อง ***บอมเบย์*** (Bombay) ที่ฉายใน ค.ศ. 1995 เป็นภาพยนตร์อินเดียเรื่องแรกๆ ที่นำปัญหาความขัดแย้งทางชุมชนระหว่างชาวฮินดูกับชาวมุสลิมในอินเดียมาเป็นแก่นของเรื่อง ภาพยนตร์เรื่องนี้ประสบความสำเร็จทางรายได้อย่างงดงาม[2] และได้รับความสนใจอย่างยิ่งจากนักวิจารณ์ภาพยนตร์ทั้งชาวอินเดียและชาวต่างชาติ ตลอดจนได้รับรางวัลจากงานประกวดภาพยนตร์หลายแห่งในอินเดียและงานประกวดภาพยนตร์นานาชาติในต่างประเทศ เช่น ที่เอดินเบอระ สก็อตแลนด์, เยรูซาเล็ม อิสราเอล เป็นต้น มีผู้ชื่นชมว่าเป็นภาพยนตร์ที่ปลุกเร้าให้ผู้ชมเห็นภัยของการนำศรัทธาความเชื่อมั่นทางศาสนามาเป็นเครื่องมือปลุกปั่นฝูงชนเพื่อตอบสนองความต้องการทางการเมือง อีกทั้งยังส่งเสริมแนวคิดฆราวาสนิยมที่เป็นหลักการของอินเดียมาโดยตลอดตั้งแต่ได้เอกราช และเรียกร้องให้มีการรอมชอมประนีประนอมระหว่างชุมชนฮินดูกับมุสลิมในอินเดีย[3] อย่างไรก็ดีในบรรดาบทวิจารณ์ต่างๆ มีจำนวนหนึ่งที่ชี้ว่า ภาพยนตร์เรื่องนี้เสนอภาพว่า ในความขัดแย้งทางชุมชนชาวมุสลิมมีแนวโน้มในการใช้ความรุนแรงหรือมีพฤติกรรมส่อถึงความรุนแรงมากกว่าชาวฮินดู[4]

ภาพยนตร์เรื่อง *บอมเบย์* เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นโดยใช้ฉากประวัติศาสตร์

---

[2] ภาพยนตร์เรื่องนี้ที่อัดเสียงภาษาฮินดีทำรายได้ถึง 140 ล้านรูปี (เท่ากับ 2.1 ล้านเหรียญสหรัฐ) ส่วนรายได้จากต้นฉบับที่เป็นภาษาทมิฬไม่มีระบุไว้ ที่มา “Box Office 1995” Box Office India http://en.wikipedia.org/wiki/Bombay(film) (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2556)

[3] Wimal Dissanayake and K. Moti Gokulsing, *Indian Popular Cinema-a narrative of cultural change* (Stoke on Trent, England: Trentham Books, 2004), 28. และ Bombay A Film Review by James Berardinelli 1996 http://www.reelviews.net/movies/b/bombay.htm (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2556).

[4] Javed Akhtar “Lifting the Veil: A Daring Film Explores Hindu-Muslim Relations,” *Asiaweek* Vol. 21, Issue 33, (1995), 30-31.

ไม่ใช่ภาพยนตร์สารคดีทางประวัติศาสตร์ก็จริงอยู่ แต่ข้าพเจ้าเชื่อว่าภาพยนตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพยนตร์บอลลีวู้ดเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมป๊อบ และสามารถส่ง “สาร” ถึงผู้คนจำนวนมากได้ในสังคมอินเดีย ข้าพเจ้าเองสนใจอยู่แล้ว เรื่องอิทธิพลของภาพยนตร์ต่อการจำลองหรือสะท้อนภาพเหตุการณ์ในสังคมที่จะถ่ายทอดแนวคิดและค่านิยมไปสู่ผู้ชมในที่ต่างๆ ในการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ จึงมักคัดเลือกภาพยนตร์สะท้อนเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มาให้นักศึกษาได้ชม แต่ได้เน้นกับนักศึกษาเสมอๆ ว่าภาพยนตร์ก็เหมือนหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทหนึ่ง ที่ผู้ใช้ต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของผู้สร้างผู้กำกับภาพยนตร์ แนวคิดของเขา รวมทั้ง “สาร” ที่ตั้งใจส่งต่อให้ผู้ชม

เมื่อมีข้อวิพากษ์เรื่องการนำเสนอภาพความรุนแรงของชาวฮินดูกับชาวมุสลิมอย่างไม่เท่ากันในภาพยนตร์เรื่อง บอมเบย์ ข้าพเจ้าจึงได้ทดลองนำภาพยนตร์เรื่องนี้มาให้นักศึกษาที่เรียนวิชา ประวัติศาสตร์เอเชียใต้สมัยใหม่ชม มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบดูว่านักศึกษาที่ได้ชมภาพยนตร์นี้จะได้ข้อสรุปเรื่องการใช้ความรุนแรงของชาวฮินดูและมุสลิมในเนื้อหาภาพยนตร์อย่างไร

2. การจลาจลที่นำไปสู่ภาพยนตร์

การจลาจลในนครบอมเบย์ รัฐมหาราษฏระ ที่ภาพยนตร์เรื่อง บอมเบย์ จำลองเหตุการณ์มานั้น เกิดขึ้นระหว่างวันที่ 6 ธันวาคม ค.ศ. 1992 ถึง 20 มกราคม ค.ศ. 1993 สาเหตุหลักเนื่องมาจากการทำลายมัสยิดบาบรี (Babri Masjid) ที่เมืองอโยธยา รัฐอุตตรประเทศ โดยกลุ่มชาวฮินดูหัวรุนแรงในวันที่ 6 ธันวาคม ค.ศ. 1992 พวกฮินดูนิยมอ้างว่าสถานที่ตั้งมัสยิดบาบรีแต่เดิมเป็นวัดฮินดูที่สร้างบนสถานที่ประสูติของพระราม แต่ถูกพวกมุสลิมทำลายตั้งแต่สมัยศตวรรษที่ 16 เมื่อครั้งเจ้ามุสลิมเป็นใหญ่ในอินเดียและสร้างมัสยิดทับไปบนที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวฮินดู พวกเขาจึงต้องการสร้างวัดของพระรามขึ้นใหม่ ณ ที่นั้น

ภาพข่าวการทำลายมัสยิดที่ถ่ายทอดทางโทรทัศน์อย่างต่อเนื่องและการแสดงความชื่นชมยินดีของกลุ่มฮินดูนิยมกระตุ้นให้ชุมชนมุสลิมในที่ต่างๆ ลุกฮือขึ้น แสดงความไม่พอใจต่อรัฐบาลที่ไม่สามารถยับยั้งการทำลายมัสยิดเก่าแก่ของชาวมุสลิมได้ ภาพการกระทำไร้สติของชาวฮินดูที่ไปเต้นเหยียบย่ำอยู่บนหลังคามัสยิดก่อนที่จะทำลายจนย่อยยับยิ่งเพิ่มความโกรธแค้นแก่ชาวมุสลิม ชาวมุสลิมในอินเดียเองมีความหวาดระแวงภัยจากพวกฮินดูนิยมที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่ทศวรรษ 1980 อยู่แล้ว และหวาดหวั่นว่าจะส่งผลร้ายต่อชุมชนมุสลิมที่เป็นชนกลุ่มน้อยในอินเดีย เหตุการณ์ทำลายมัสยิดบาบรีนี้ทำให้เกิดการจลาจลในหลายเมืองทางเหนือและทางตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย นับเป็นปัญหาความรุนแรงทางชุมชนที่ใหญ่ที่สุดครั้งหนึ่งหลังการแยกประเทศอินเดีย-ปากีสถานใน ค.ศ. 1947[5]

ในนครบอมเบย์[6] แม้จะห่างไกลจากเมืองอโยธยา แต่เป็นนครที่มีทั้งชาวฮินดูและมุสลิมอาศัยอยู่ด้วยกัน มุสลิมเป็นชนกลุ่มน้อยประมาณ 15 เปอร์เซ็นต์ของประชากรในนครแห่งนี้[7] ยิ่งไปกว่านั้นกลุ่มฮินดูนิยมมีพลังเข้มแข็งในบอมเบย์ ทั้งพรรคภารติยะ ชนตะ (Bharatiya Janata Party–BJP) และกลุ่มศิวเสนา (Shiv Sena ถอดเสียงตามตัวสะกด ในข่าวภาคภาษาอังกฤษออกเสียงว่า ชิฟเสนา) ซึ่งเน้นความยิ่งใหญ่ทางการเมืองและวัฒนธรรมของฮินดูในอินเดียก็มีอิทธิพลอย่างมากในเมืองนี้

เมื่อชาวมุสลิมจำนวนหนึ่งออกมาก่อการจลาจลตามท้องถนนในนครบอมเบย์ ทำลายรถตำรวจ รถโดยสารประจำทางและบุกทำลายสถานีตำรวจ รวมไปถึงร้านค้าบ้านที่อยู่อาศัยของพวกฮินดูและวัดฮินดู พวกฮินดูนิยม สมาชิกพรรคภารติยะ ชนตะ และศิวเสนา ก็ไม่รีรอที่จะตอบโต้ ทำร้ายชาวมุสลิมและ

---

[5] Bipan Chandra et al, *India After Independence 1947-2000* (Delhi: Penguin Books, 2000), 442.

[6] เวลานั้นยังใช้ชื่อว่า บอมเบย์ มาเปลี่ยนชื่อเป็น มุมไบ ในวันที่ 6 มีนาคม ค.ศ. 1996.

[7] Ram Chandra Guha, *India After Gandhi* (London: Macmillan/Pan Books, 2007), 643.

ทำลายทรัพย์สินของชนกลุ่มน้อยในนครแห่งนี้ ทำให้เกิดการจลาจลทางชุมชนอย่างรวดเร็วและแผ่ขยายไปในวงกว้าง ในบางพื้นที่ มีผู้เข้าร่วมการจลาจลนับพันๆ คน ต่างฝ่ายต่างใช้อาวุธทั้งไม้ แท่งเหล็ก มีด ดาบ ปืนทำเอง น้ำกรด ระเบิดขวด และการลอบวางเพลิงอาคารที่ทำการ บ้านเรือนที่อยู่อาศัย ร้านค้า ศาสนสถานต่างๆ ในที่สุดทางการต้องประกาศเคอร์ฟิวและใช้กำลังทหารเข้าช่วยรักษาความสงบและปราบปรามการจลาจล การจลาจลรอบแรกดำเนินไป 10 วันก็ค่อยสงบลง รถไฟเดินได้ตามปกติ สถานที่ทำการต่างๆ โรงงาน ห้างร้านเปิดทำการได้อย่างสงบไปอีก 3 สัปดาห์

ต้นเดือนมกราคม ค.ศ. 1993 เกิดเหตุจลาจลรอบที่สอง ต้นเหตุมาจากคนงานท่าเรือชาวฮินดู 2 คนถูกแทงตายในย่านของชาวมุสลิมด้วยสาเหตุที่ไม่ชัดเจน แต่ข่าวชาวฮินดูถูกชาวมุสลิมฆ่าแพร่ไปทั่วนครบอมเบย์ ทำให้ชาวฮินดูลุกฮือขึ้นปล้นร้านพวกพ่อค้ามุสลิม เผาทำลายบ้านเรือนของชาวมุสลิมรวมไปถึงสลัมที่ชาวมุสลิมอาศัยอยู่หนาแน่น ชาวมุสลิมก็รวมกลุ่มกันตอบโต้ ความรุนแรงดำเนินต่อมาจนในที่สุด พาล แธคเคอรี (Bal Thackeray) ผู้นำของศิวเสนา ได้เขียนบทความลงหนังสือพิมพ์ของพวกฮินดูนิยมให้ยุติความรุนแรงได้แล้ว "เพราะพวกนอกศาสนาได้รับบทเรียนพอแล้ว"[8] วันที่ 15 มกราคม ค.ศ. 1993 ความสงบค่อยกลับคืนสู่นครบอมเบย์ รายงานข่าวความรุนแรงค่อยๆ ลดลง จนยุติไปในวันที่ 20 มกราคม มีรายงานว่าชาวมุสลิมเสียชีวิต 575 คน และชาวฮินดูเสียชีวิต 275 คน ในการจลาจลนี้ ถ้าเทียบเป็นเปอร์เซ็นต์ มุสลิมเสียชีวิต 67 % ในขณะที่ชาวฮินดูเสียชีวิต 32%[9]

---

[28] Ram Chandra Guha, *India After Gandhi* (London: Macmillan/Pan Books, 2007), 642.

[9] http://www.hindustantimes.com/Mumbai-s-festering-wound/Article239048-1.aspx (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2556) ที่เหลืออีก 1% ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นคนในชุมชนใด หนังสือบางเล่มระบุว่ามีผู้เสียชีวิต 800 คน 2 ใน 3 เป็นชาวมุสลิม ดู Ram Chandra Guha, *India After Gandhi,* (London: Macmillan/Pan Books, 2007), 643. ในเดือนมีนาคม ปีเดียวกันนั้น มีการลอบวางระเบิดในย่านธุรกิจของนครบอมเบย์ โดยฝีมือของมาเฟียมุสลิมที่มีฐานอยู่ที่ดูไบที่ต้องการแก้แค้นให้ชาวมุสลิมที่เสียชีวิตในการจลาจลเมื่อต้นปี

มณี รัตนัม (Mani Ratnam 1956-) ผู้กำกับและเขียนบทภาพยนตร์เรื่อง บอมเบย์ นี้ เป็นผู้กำกับภาพยนตร์ชาวทมิฬฮินดูที่มีชื่อเสียง และสร้างภาพยนตร์หลายเรื่องที่ประสบความสำเร็จทั้งรายได้และคำชมจากนักวิจารณ์ เมื่อเขานำเหตุการณ์จลาจลที่บอมเบย์มาเป็นฉากสำคัญในภาพยนตร์ของเขาหลังจากเหตุการณ์จริงไม่นานนัก มีเสียงทั้งชมและตำหนิจากนักวิจารณ์ บางคนว่าภาพยนตร์นำเสนอแนวคิดฆราวาสนิยม (secularism) และความปรองดองระหว่างชุมชนต่างเชื้อชาติศาสนา แต่บางคนกลับมองว่า ภาพยนตร์นี้ลึกๆ แล้วแอบแฝงแนวคิดฮินดูนิยมไว้อย่างซ่อนเร้น และแสดงภาพลักษณ์ของชุมชนมุสลิมในทางลบ ภาพยนตร์เรื่องนี้เป็นภาพยนตร์ภาษาทมิฬ แต่ได้อัดเสียงเป็นภาษาฮินดีด้วย เนื่องจากเสนอเรื่องราวแห่งความขัดแย้งและการจลาจลทางเชื้อชาติ จึงถูกห้ามฉายในบางประเทศ เช่น สิงคโปร์และมาเลเซีย ที่มีความละเอียดอ่อนเรื่องปัญหาทางเชื้อชาติอยู่แล้ว

3. เนื้อเรื่องย่อของภาพยนตร์ *บอมเบย์*

เศการ (Shekhar ถอดตามเสียงในภาพยนตร์) หนุ่มชาวฮินดูเกิดที่หมู่บ้านเล็กๆ ที่ชายฝั่งทะเลในรัฐทมิฬนาฑู แต่ไปเรียนต่อระดับมหาวิทยาลัยที่บอบเบย์ ในรัฐมหาราษฏระ เมื่อเรียนจบกลับมาเยี่ยมบ้านเขาได้พบกับสาวน้อยชาวมุสลิม ชื่อ ไชล่า บาโน (Shaila Bano) และตกหลุมรักทันที แม้ไชล่าพยายามหลีกเลี่ยงเศการ แต่เศการก็เพียรพยายามหาทางพบและพูดคุยกับเธอให้ได้ จนในที่สุดไชล่าก็ใจอ่อน และยอมรับรักหนุ่มต่างศาสนา แต่ความรักของทั้งสองถูกขัดขวางจากบิดาของคนทั้งคู่ พ่อของเศการปฏิเสธที่จะยอมรับสาวน้อยชาวมุสลิมมาเป็นลูกสะใภ้ ขู่ว่าถ้าลูกชายดึงดันจะแต่งงานกับสาวมุสลิม พ่อก็จะตัดความเป็นพ่อเป็นลูกกัน ส่วนพ่อของไชล่าประกาศว่าจะจัดการให้ลูกสาวแต่งงานกับหนุ่มชาวมุสลิมทันที

เศการที่ไม่สมหวัง เดินทางกลับไปทำงานที่บอมเบย์ แต่ยังติดต่อกับไชล่าทางจดหมายและส่งตั๋วรถไฟไปให้ไชล่าเผื่อเธอจะตามเขาไป ในที่สุด

ไซล่าก็ตัดสินใจหนีจากหมู่บ้าน จากการแต่งงานที่พ่อบังคับ ไปหาชายคนรักถึงบอมเบย์และแต่งงานกันโดยจดทะเบียนสมรสทางกฎหมาย ไม่ได้มีประเพณีทางศาสนา ในระยะแรกไซล่าต้องปรับตัวเข้ากับชีวิตในเมืองใหญ่ แต่ก็พบความสุขในชีวิตสมรส และมีบุตรฝาแฝดเป็นชาย ซึ่งคู่สามีภริยาตั้งชื่อว่า กบีร์ นารายัน (Kabir Narayan)และ กมัล บาเชียร์ (Kamal Bashir) สองคนเลี้ยงลูกในท่ามกลางความเชื่อของสองศาสนา เศการทำงานเป็นนักหนังสือพิมพ์ ไซล่าเป็นแม่บ้าน ดูแลลูกๆ อยู่อย่างเป็นสุขที่นครบอมเบย์

หกปีผ่านไป เมื่อเกิดเหตุการณ์จลาจลรอบแรกในนครบอมเบย์ พ่อแม่ของฝ่ายชายและฝ่ายหญิงซึ่งคิดถึงลูกของตนทุกขณะจิตก็ได้คิดและยอมรับการแต่งงานข้ามศาสนาของบุตรของตน ต่างแอบมาเยี่ยมบุตรธิดาของตนถึงบอมเบย์ ในระหว่างที่ครอบครัวของเศการและไซล่ากำลังมีความสุขด้วยการคืนดีกับบิดามารดา นครบอมเบย์กลับลุกเป็นไฟ เพราะการจลาจลรอบที่สอง ทั้งมุสลิมและฮินดูต่างมุ่งประหัตประหารฝ่ายตรงข้ามอย่างไร้สติ เศการและไซล่าเองหวั่นเกรงภัยที่เกิดในชุมชนที่ตนอาศัย เป็นห่วงบุตร เป็นห่วงพ่อแม่ และเมื่อการจลาจลรุนแรงขึ้นทุกที สองสามีภริยาก็หนีไม่พ้นจากโศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นกับครอบครัวของตน

ภาพยนตร์จำลองเหตุการณ์การจลาจลอย่างสมจริง ทั้งการไล่ฆ่าผู้คนตามท้องถนน การเผาอาคารร้านค้าบ้านเรือน ทั้งภาพจากมุมสูงที่ให้เห็นความพินาศที่แผ่ไปทั่ว และภาพจากระดับสายตาที่ทำให้เห็นความรุนแรงอย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ยังจำลองภาพการให้สัมภาษณ์ของนักการเมืองท้องถิ่นและผู้นำทางศาสนาแก่สื่อมวลชนที่ดูจะยั่วยุให้เกิดความรุนแรงมากขึ้นในระยะแรกๆ ฉากสุดท้ายจบที่ผู้คนที่ได้สติจากการฆ่าฟันกันอย่างบ้าคลั่ง กลับมาช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันไม่ว่าจะเป็นฮินดูหรือมุสลิม ภาพสุดท้ายที่ภาพยนตร์ทิ้งค้างไว้ในใจคือ ภาพชาวเมืองที่ค่อยๆ ทิ้งอาวุธ และจับมือปรองดองกัน

ในบรรดาข้อโต้เถียงที่เกิดจากภาพยนตร์นี้ ข้อหนึ่งที่น่าสนใจ คือ มีผู้วิจารณ์หลายคนแสดงความเห็นว่า มณี รัตนัม ผู้กำกับและผู้เขียนบทภาพยนตร์เสนอภาพว่าชาวมุสลิมในอินเดียมีแนวโน้มในการใช้ความรุนแรงมากกว่าชาว

ฮินดู ไม่ว่าจะเป็นฉากการจลาจล หรือ ฉากอื่นๆ ก่อนเหตุการณ์จลาจล ข้าพเจ้าจึงได้ทดสอบความคิดเห็นนี้กับนักศึกษาที่เรียนวิชาประวัติศาสตร์เอเชียใต้สมัยใหม่ว่าจะได้รับ “สาร” ดังกล่าวนี้หรือไม่

4. วิธีการศึกษา

นักศึกษาในชั้นเรียนวิชาประวัติศาสตร์เอเชียใต้สมัยใหม่ในปีการศึกษา 2556 มีจำนวน 13 คน เป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 4 จำนวน 12 คน เป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 3 จำนวน 1 คน ในจำนวน 13 คนนี้ 7 คนเคยเรียนวิชาประวัติศาสตร์อินเดียซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมตั้งแต่อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุจนถึงการได้เอกราชใน ค.ศ. 1947 นักศึกษาเหล่านี้ถ้าไม่ลืมเสียแล้ว เคยได้เรียนเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างชุมชนมุสลิมกับฮินดูในช่วงก่อนการแบ่งแยกประเทศอินเดียกับปากีสถาน และการจลาจลทางเชื้อชาติที่เกิดขึ้นหลายครั้งในสมัยที่อินเดียยังเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ส่วนนักศึกษาอีก 6 คน ไม่เคยมีพื้นความรู้เกี่ยวกับอินเดียที่เรียนในระดับมหาวิทยาลัยเลย ยกเว้นได้เรียนเกี่ยวกับอารยธรรมอินเดียบ้างในวิชาการศึกษาทั่วไป

ภาพยนตร์ที่จัดให้นักศึกษาชม เป็นฉบับภาษาฮินดี มีคำบรรยายใต้ภาพเป็นภาษาอังกฤษ ข้าพเจ้าให้นักศึกษาชมภาพยนตร์เรื่องนี้ตามลำพัง นอกชั้นเรียน หลังจากที่ได้ฟังคำบรรยายเกี่ยวกับสภาพการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอินเดียหลังได้เอกราชไปแล้ว พร้อมสั่งให้นักศึกษาค้นหาข้อมูลเหตุการณ์ร่วมสมัยที่เกี่ยวข้องกับภาพยนตร์เรื่องนี้จากสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์ กำชับให้พิจารณาเรื่องความขัดแย้งระหว่างชุมชนฮินดูกับมุสลิม และฉากความรุนแรงในการจลาจลในนครบอมเบย์เป็นสำคัญ แต่ไม่ได้เน้นว่าให้ประเมินว่าภาพยนตร์เสนอภาพความรุนแรงของชุมชนใดมากกว่ากัน เพราะต้องการสำรวจดูว่านักศึกษาจะเห็นประเด็นนี้เช่นเดียวกับนักวิจารณ์อื่นๆ หรือไม่

นักศึกษาเมื่อชมภาพยนตร์แล้วต้องเขียนบทปริทัศน์แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับภาพยนตร์เรื่องนี้มาส่ง กำหนดความยาวบทปริทัศน์ไว้ไม่เกิน 10

หน้ากระดาษเอ 4 ขนาดตัวพิมพ์ 16 point บทปริทัศน์ที่นักศึกษาส่งกลับมา ที่ยาวที่สุด 11 หน้า ที่สั้นที่สุด 3 หน้า โดยเฉลี่ยแล้วยาวประมาณ 6 หน้า[10] แหล่งข้อมูลที่นักศึกษาใช้ค้นคว้าเพิ่มเติมคือ สื่อออนไลน์ของหนังสือพิมพ์ต่างๆ อาทิ ผู้จัดการ เดลินิวส์ เนชั่น รวมทั้งหนังสือพิมพ์ต่างประเทศ เช่น Hindustani Times, India Today จาก Wikipedia และหนังสือภาษาไทยที่ตรงกับเหตุการณ์ในภาพยนตร์ คือ ***วิกฤตฮินดู-มุสลิม: จากอโยธยาสู่บอมเบย์*** ของ ดร. จรัญ มะลูลีม (2537)

เมื่อได้บทปริทัศน์มาแล้ว ผู้เขียนได้นำมาศึกษาวิเคราะห์เนื้อหา จัดแบ่งกลุ่มความเห็น ตรวจสอบแหล่งค้นคว้าอ้างอิง และประเมินผลการสำรวจดังที่จะบรรยายในตอนต่อไป

5. การวิเคราะห์บทปริทัศน์ภาพยนตร์ของนักศึกษา

ในบรรดานักศึกษา 13 คน มีเพียง 2 คนเท่านั้นที่เห็นว่าภาพยนตร์เรื่องนี้แสดงความรุนแรงของชุมชนฮินดูและมุสลิมอย่างเท่าเทียมกัน สองคนนี้ไม่เคยเรียนประวัติศาสตร์อินเดียมาก่อน คนหนึ่งให้เหตุผลว่า **"**การนำเสนอเนื้อหาในภาพยนตร์ต้องมีการนำเสนอที่เป็นกลาง โดยจะต้องไม่ก่อให้เกิดเป็นชนวนความรุนแรงขึ้นมาอีก ...ฉากที่มีความรุนแรง เช่น ฉากราดน้ำมันใส่เด็กในภาพยนตร์ก็ไม่ได้แสดงให้เห็นว่าเป็นกลุ่มของใคร**"**[11] นักศึกษาผู้นี้กลับมองว่าผู้ที่ใช้ความรุนแรงอย่างมาก คือตำรวจที่เข้ามาปราบปรามใช้ปืนยิงเข้าไปในกลุ่มของฝูงชน ทำให้จำนวนผู้เสียชีวิตเพิ่มมากขึ้น อีกคนหนึ่งเสนอความเห็นว่า ภาพยนตร์แสดงว่า **"**ทั้งสองฝ่ายล้วนเป็นพวกหัวรุนแรง ทำร้ายทุกคนที่ไม่ใช่พวกของตน ...ไม่สนใจว่าจะเป็นคนดีคนเลว ผู้ชายผู้หญิง เด็กหรือผู้ใหญ่ สนใจแต่เพียงว่าเป็นมุสลิมหรือฮินดู**"**

---

[10] บทปริทัศน์ยาว 11 หน้า 1ฉบับ 9 หน้า 2 ฉบับ 8 หน้า 1 ฉบับ 7 หน้า 2 ฉบับ 6 หน้า 2 ฉบับ 5 หน้า 2 ฉบับ 4 หน้า 1 ฉบับ 3หน้า 2 ฉบับ รวม 13 ฉบับ

[11] ในฉากนี้ กลุ่มคนที่ราดน้ำมันเด็กแฝดเพื่อจุดไฟเผานั้นที่จริงเป็นชาวฮินดู

นักศึกษาที่เหลืออีก 11 คน (7 คนที่เคยเรียนประวัติศาสตร์อินเดียอยู่ในกลุ่มนี้) เห็นพ้องกันว่า ฉากต่างๆ ที่ปรากฏในภาพยนตร์เรื่องนี้ส่อว่าชุมชนมุสลิมมีแนวโน้มการใช้ความรุนแรงสูงกว่าชุมชนฮินดูในการจลาจล ฉากที่นักศึกษาหลายคนยกมาเหมือนกัน ได้แก่

การนำเสนอเรื่องการทำลายมัสยิดบาบรี ในภาพยนตร์ใช้ภาพข่าวพาดหัวหนังสือพิมพ์ และภาพนิ่งยอดโดมมัสยิด แต่ไม่มีภาพเคลื่อนไหวของกลุ่มฮินดูหัวรุนแรงที่บุกเข้าไปทำลายมัสยิดเลย หลังจากนั้นก็ตัดเข้าสู่ภาพเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวมุสลิมที่โกรธแค้นถืออาวุธทำร้ายชาวฮินดู เข้าพังทำลายร้านค้า เผารถยนต์ต่างๆ ตามท้องถนนในนครบอมเบย์ ซึ่งอาจทำให้เข้าใจผิดไปได้ว่าชาวมุสลิมเป็นพวกที่ใช้ความรุนแรงก่อน

ฉากที่ปู่ซึ่งเป็นฮินดูพาหลานชายกลับจากงานพิธีของฮินดูแล้วถูกพวกมุสลิมล้อมกรอบจะทำร้าย พวกฮินดูคนอื่นๆ ที่เดินมาด้วยกัน พากันวิ่งหนีด้วยความหวาดกลัว หลานชายต้องรีบลบติลกะจุดแดงที่แต้มที่หน้าผากที่เป็นสัญลักษณ์ของชาวฮินดู พวกมุสลิมที่มีอาวุธในมือกระโชกถามปู่ว่าเป็นใครมาจากไหน แต่ปู่กับหลานรอดมาได้ เพราะพ่อของไซล่า บาโน มาพูดไกล่เกลี่ยห้ามไว้

การจลาจลในช่วงที่ 2 ภาพยนตร์นำเสนอภาพชาวฮินดูที่ถูกแทงตายในตอนกลางคืน แล้วตัดไปที่ภาพบ้านที่มีตราสวัสติกะของฮินดูเขียนอยู่หน้าบ้าน บ้านนั้นถูกไฟไหม้ แล้วตัดมาเป็นตอนเช้า พวกฮินดูที่ถืออาวุธวิ่งออกมาตามถนน ทำให้ดูเหมือนว่าชาวมุสลิมเป็นพวกที่ก่อให้เกิดการจลาจลครั้งที่ 2 และฝ่ายฮินดูเป็นผู้ถูกกระทำ ภาพยนตร์ยังนำเสนอว่าพวกมุสลิมเป็นพวกที่จุดไฟเผาบ้านที่พักของเศการและครอบครัว ทำให้ปู่ย่าตายายเสียชีวิต และทำให้ครอบครัวของเศการต้องพลัดพรากจากกัน

ฉากที่นักข่าวไปสัมภาษณ์ผู้นำของฮินดูและมุสลิมว่า เมื่อใดการจลาจลจะยุติ ผู้นำชุมชนฮินดูตอบว่า “ใครล่ะเป็นคนขว้างก้อนหินก่อนเป็นคนแรก” ส่วนผู้นำชุมชนมุสลิมตอบว่า “เราจะต้องจับอาวุธ ถ้าเราตั้งใจจะอยู่รอดในบรรยากาศเช่นนี้” การตัดตอนคำตอบของผู้นำชุมชนทั้งสองมาอย่างสั้นๆ กลับ

แสดงนัยยะว่ามุสลิมเป็นผู้ก่อเหตุก่อน และเป็นกลุ่มที่พูดถึงการจับอาวุธ ใช้ความรุนแรง

นักศึกษาคนหนึ่ง (ซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม) ชี้ว่า ภาพยนตร์เสนอภาพการใช้ความรุนแรงในครอบครัวมุสลิมมากกว่าครอบครัวฮินดู ตอนที่เศการไปบอกพ่อว่าจะแต่งงานกับสาวมุสลิม พ่อของเขาได้แต่ด่าว่า แต่ไม่ได้ใช้กำลัง หากตอนที่เศการไปหาพ่อของไชล่า บาโน เพื่อขอแต่งงานกับลูกสาวของเขา พ่อของไชล่าถีบเศการจนตกเก้าอี้ และคว้าดาบเตรียมฟาดฟัน แต่เศการแย่งดาบไว้ได้

นักศึกษามาถูกทางแล้วที่เปรียบเทียบอำนาจและท่าทีของพ่อชาวฮินดูของเศการกับพ่อชาวมุสลิมของไชล่า บาโน จะเห็นได้ว่า แม้ในครอบครัวฮินดูและมุสลิม บิดาต่างเป็นใหญ่ มีอำนาจการตัดสินใจเหมือนๆ กัน แต่ในภาพยนตร์นี้ แสดงภาพการใช้อำนาจด้วยการใช้ความรุนแรงไม่เท่าเทียมกัน เมื่อตอนที่เศการเล่าเรื่องไชล่า บาโนให้พ่อรับรู้ น้องสาวของเศการที่เป็นเพื่อนกับไชล่า บาโน พูดสนับสนุนว่า ไชล่าเป็นคนดี พ่อโกรธขึ้งไม่พอใจ ย่างสามขุมไปชี้หน้าลูกสาวที่แสดงความคิดเห็นขัดแย้งกับตน แต่ไม่ได้ลงมือลงไม้กับลูกสาว หากพ่อของไชล่า เมื่อรู้ว่าเศการลอบเขียนจดหมายถึงไชล่า เขาดึงหูลากภริยาจากลานบ้านเข้ามาในบ้าน หาว่ารู้เห็นเป็นใจกับลูก พอลูกสาวไม่รับปากว่าจะเลิกติดต่อกับเศการ เขาก็ตบหน้าลูกอย่างแรง ตัวอย่างเช่นนี้พอจะชี้ว่าภาพยนตร์สะท้อนภาพที่ชายมุสลิมเลือกใช้กำลังในการควบคุมคนในครอบครัวให้เชื่อฟัง ในขณะที่ชายฮินดูมีความยับยั้งชั่งใจมากกว่าที่จะไม่ใช้ความรุนแรง

นักศึกษาคนเดียวกันนี้ยังมองว่าภาพยนตร์มีการล้อเลียนวัฒนธรรมด้านการแต่งกายของสตรีมุสลิม ตอนที่เศการใส่ผ้าคลุมสีดำทั้งตัวและสวมฮิญาบทับเพื่อปกปิดตัวเองแบบสตรีชาวมุสลิม แล้วไปลงเรือนั่งคู่กับไชล่า บาโน ตรงนี้นักศึกษาคิดว่าแม้จะเป็นกลอุบายเพื่อให้พระเอกได้เข้าใกล้ชิดนางเอก แต่ในขณะเดียวกันแสดงนัยยะในการไม่สนใจจารีตหรือเคารพธรรมเนียมของชนในศาสนาอื่น ชาวมุสลิมอาจเห็นเป็นการดูหมิ่นประเพณีของศาสนาอิสลามได้

"ด้วยถ้อยทีและสายตาที่ว่า "เห็นไหมเล่า เพียงแค่ฉันสวมเครื่องกำบังกายของเธอ เธอก็แยกไม่ออกแล้วว่าฉันเป็นใคร" หรืออีกนัยยะหนึ่งคือ "เห็นไหมเล่า เครื่องแต่งกายที่เธอสร้างขึ้นเพื่อปกปิดเรือนร่างของตนจากผู้ชาย แต่สุดท้ายกลับกลายเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ชายได้ใกล้ชิดกับพวกเธอมากขึ้น"

เขายังวิเคราะห์ว่า การเลือกให้พระเอกเป็นฮินดู นางเอกเป็นมุสลิม น่าจะแสดงนัยยะถึง ความเป็นใหญ่เหนือกว่าของฮินดู เพราะในสังคมอินเดียนั้นยังเป็นสังคมที่ชายเป็นใหญ่ ไม่ว่าจะในชุมชนฮินดูหรือมุสลิม การให้พระเอกเป็นฮินดูมาทำงานในเมือง และส่งตั๋วรถไฟไปให้นางเอกที่เป็นมุสลิมตามมาหาตนเอง และมาใช้ชีวิตด้วยกันในเมืองใหญ่ "เปรียบเสมือนว่า มุสลิมต้องเดินตามแนวทางที่ฮินดูวางไว้" แม้ในความเป็นจริงเป็นสิ่งที่น่าจะเป็นไปได้มากว่าคนที่แต่งงานข้ามศาสนาจะอยู่กินได้อย่างเป็นสุขสงบในเมืองใหญ่มากกว่าในชนบท

นัยยะความเหนือกว่าของฮินดูในท่ามกลางกระแสฆราวาสนิยมและการผสมกลมกลืนที่ถ่ายทอดในภาพยนตร์เรื่องนี้ แองจี้ มัลลิ (Angie Mallhi) แห่งภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ มหาวิทยาลัยวิคตอเรียก็ได้ชี้ให้เห็นเช่นกัน โดยยกตัวอย่างฉากที่เศการคว้าดาบจากมือพ่อของไซล่ามากรีดแขนตัวเองแล้วกรีดแขนของไซล่าแล้วประกบแผลทั้งคู่เข้าด้วยกันให้เลือดของเขาทั้งสองผสมผสานกันเป็นดั่งพันธนาการ มิลลิเสนอว่า ฉากนี้เท่ากับเป็นการใช้พลังอำนาจของชายฮินดูที่เหนือกว่าแสดงความเป็นเจ้าข้าวเจ้าของหญิงสาวมุสลิม[12]

นอกจากนี้เมื่อไซล่าตามไปอยู่กับเศการที่บอมเบย์ เธอก็เลิกใช้ผ้าคลุมหน้าตามประเพณีมุสลิมที่เคยทำมา และแต่งส่าหรีซึ่งแม้จะเป็นเครื่องแต่งกายสตรีที่ใส่ทั่วไปในอินเดียและในเอเชียใต้ แต่ส่าหรีก็มักจะเป็นที่ยอมรับกันว่าผูกพันกับวัฒนธรรมของฮินดู แองจี้ มัลลิ เสนอว่า การเปลี่ยนแปลงการแต่ง

[12] Angie Mallhi, "The Illusion of Secularism: Mani Ratnam's *Bombay* and the Consolidation of Hindu Hegemony," 2055 CAPI Essay Competition Winner Occasional Paper# 3 February 2006, 5 www.uvicca/research/centercapi/assets/docs/Mallhi_-Illusion-of-Secularism pdf. (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2556).

กายของไชล่า บาโนเท่ากับเป็นการยอมรับการผสมกลมกลืนสู่สังคมฮินดูมากกว่าการแต่งงานที่ยอมรับความแตกต่างของกันและกัน[13]

นักศึกษาทุกคนมีความเห็นว่าภาพยนตร์เรื่องนี้ต้องการเสนอความคิดว่า นักการเมืองเป็นต้นเหตุของการเกิดการจลาจล ยั่วยุให้คนต่างศาสนาทะเลาะวิวาทกัน และผู้สร้างต้องการเรียกร้องให้มีการปรองดองระหว่างฮินดูกับมุสลิม โดยคำนึงถึงความเป็นอินเดียมากกว่าการเป็นฮินดูหรือมุสลิม ดังในฉากที่เศการซึ่งคับแค้นใจที่เพื่อนของเขาเองที่คนหนึ่งเป็นมุสลิมและอีกคนเป็นฮินดูจะฆ่ากันเอง เขาร้องว่า "ก่อนสิ่งอื่นใด เราเป็นคนอินเดียนะ" และฉากสุดท้ายที่คนวางอาวุธและตั้งแถวยาว เอื้อมมือมากุมกันไม่ว่าหญิงชายเด็กผู้ใหญ่และมุสลิมหรือฮินดู เป็นการให้ความหวังว่าจะเกิดสังคมที่สมานฉันท์ในอนาคต

ในการค้นคว้าข้อมูลแวดล้อมเกี่ยวกับภาพยนตร์นี้ นักศึกษาบางคนไม่เพียงแต่ค้นเรื่องเหตุการณ์ทำลายมัสยิดบาบรี หากสืบค้นไปจนถึงเรื่องคดีความฟ้องร้องแย่งสิทธิเหนือที่ดินที่ตั้งมัสยิดบาบรีซึ่งเป็นคดีที่ยาวนานกว่าทศวรรษจนเมื่อมัสยิดถูกทำลายไปแล้ว ใน ค.ศ. 2010 ศาลจึงได้ตัดสินว่าให้แบ่งพื้นที่พิพาทกันระหว่างฮินดูกับมุสลิม[14] มีนักศึกษาเพียง 2 คนที่ค้นต่อไปว่า หลังการจลาจลที่บอมเบย์ใน ค.ศ. 1992 และ1993 แล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนฮินดูกับมุสลิมซึ่งมีรอยร้าวที่ยากจะประสานได้สนิทเป็นอย่างไร พบว่ายังมีการจลาจลและการก่อการร้ายทางศาสนาในนครแห่งนี้อีกหลายครั้ง เช่น ใน ค.ศ. 2002 ค.ศ. 2003 ค.ศ. 2006 ค.ศ. 2008 และ ค.ศ. 2011

อย่างไรก็ดีไม่มีนักศึกษาคนใดค้นไปถึงการเซ็นเซอร์ก่อนที่ภาพยนตร์เรื่องนี้จะออกฉายซึ่งย่อมมีผลต่อการตัดทอนบางฉากที่คณะกรรมการเซ็นเซอร์เกรงว่าจะกระทบกระเทือนต่อความสัมพันธ์อันเปราะบางระหว่างชุมชนต่างศาสนา นอกจากนี้ทางผู้จัดจำหน่ายภาพยนตร์ยังต้องนำไปให้พาล แธคเคอรี

[13] เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

[14] http://www.mcot.net/site/content?id=4ff671cd0b01dabf3c00f1ee#UiX0mn-E-vA (สืบค้นเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2556)

ผู้นำของศิวเสนา ซึ่งมีอิทธิพลสูงมากในนครบอมเบย์ชมและเห็นชอบเสียก่อนจึงจะออกฉายได้ พาล แธคเคอรีให้ตัดฉากในภาพยนตร์ออก 2 ฉาก ฉากแรกคือตอนที่นักแสดงที่แสดงเป็นตัวเขาพูดเรื่องการล้างเผ่าพันธุ์อื่นในบอมเบย์และรักษานครนี้ให้เป็นของชาวฮินดู ส่วนอีกฉาก คือ ตอนที่นักแสดงที่เล่นเป็นตัวเขาแสดงความสำนึกผิดในการเกิดการจลาจล เพราะเท่ากับว่ายอมรับว่าพวกศิวเสนา มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจลาจล การสำนึกผิดเท่ากับเป็นการยอมรับว่าทำให้เกิดขึ้น[15] เมื่อภาพยนตร์เรื่องนี้ต้องให้ผู้นำฮินดูนิยมเห็นชอบเสียก่อน ย่อมทำให้นักวิจารณ์ไม่น้อยสงสัยถึงความไม่ชอบมาพากลที่อาจจะซ่อนอยู่ในภาพยนตร์

นักวิจารณ์คนหนึ่งตั้งข้อสังเกตว่า ภาพยนตร์นี้โดยทั่วไปดูเหมือนเน้นแนวคิดฆราวาสนิยมและการผสมกลมกลืนทางศาสนาโดยการเสนอภาพความรักและการแต่งงานของหนุ่มฮินดูกับสาวมุสลิมที่ฟันฝ่าอุปสรรคมาด้วยกัน แต่ในขณะเดียวกันก็ให้ภาพเหมารวมของชุมชนมุสลิมที่ล้าหลังและมีนัยยะว่าชุมชนมุสลิมนั่นเองเป็นอุปสรรคของการสร้างชาติที่อยู่บนรากฐานของแนวคิดฆราวาสนิยม เช่น ภาพยนตร์มีฉากชาวมุสลิมทำละหมาดหลายต่อหลายฉาก สื่อว่าชาวมุสลิมเคร่งครัดศาสนาอย่างมาก ด้วยเหตุนี้จึงไม่น่าจะสนับสนุนแนวคิดฆราวาสนิยมได้ อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ ฉากที่หญิงชาวมุสลิมแต่งตัวมิดชิดใส่เบอร์กา (burqas) ไปโรงเรียน ซึ่งสื่อเป็นนัยๆ ว่า ชุมชนมุสลิมไม่ทันสมัยล้าหลัง แยกตัวออกจากคนอื่น ไม่ยอมปรับเข้ากับสังคมทั่วไป แม้การไปโรงเรียนของหญิงสาวมุสลิมจะสื่อถึงความทันสมัย แต่การเดินทางไปด้วยกันตามลำพังเฉพาะกลุ่มสตรีมุสลิมก็ตอกย้ำถึงการแยกตัวออกจากชุมชนอื่นๆ ไปพร้อมกัน[16]

---

[15] Manjunath Pendakur, *Indian Popular Cinema: Industry, Ideology, and consciousness* (Cresskill, New Jersey: Hampton Press, 2003), 79.

[16] A.L. Georgekutty, "The Sacred, the Secular and the Nation in *Bombay*," *Deep Focus: A Film Quarterly* (1996) vol.VI (77-78), 80 cited in Angie Mallhi, "The Illusion of Secularism: Mani Ratnam's *Bombay* and the Consolidation of Hindu Hegemony," 2055

6. บทสรุป

นักศึกษาชาวไทยที่ชมภาพยนตร์เรื่อง บอมเบย์ สามารถรับ"สาร" จากภาพยนตร์ได้ในทำนองเดียวกับนักวิจารณ์ชาวอินเดียและชาวต่างประเทศ การแยกแยะว่าใครเป็นฮินดูใครเป็นมุสลิมเป็นปัญหาบ้างสำหรับนักศึกษาบางคน มีนักศึกษา 3 คนที่ยังแยกแยะชาวฮินดูและชาวมุสลิมที่อยู่ในภาพยนตร์ไม่ได้ชัดเจน เช่น ไม่ทราบว่ากลุ่มชนใดที่เอาน้ำมันราดเด็กแฝด ทั้งๆ ที่ในภาพยนตร์แสดงชัดเจนว่าเป็นกลุ่มฮินดูหัวรุนแรง เนื่องจากในภาพยนตร์ ชายชาวมุสลิมที่ก่อการจลาจลมักสวมเสื้อตัวยาวและหมวกใบเล็กติดแนบศีรษะตามประเพณีมุสลิม ส่วนชายฮินดูที่ก่อการจลาจลจะใส่เสื้อเชิ้ตธรรมดาและมักมีผ้าโพกศีรษะสีต่างๆ ที่เห็นชัดคือสีส้ม

นักศึกษาผู้หนึ่งที่วิเคราะห์วิจารณ์ภาพยนตร์นี้ได้อย่างลึกซึ้งเป็นชาวมุสลิม แต่ไม่ได้หมายความว่าเพราะเหตุนี้เท่านั้นที่ทำให้เขาเข้าใจนัยยะของภาพยนตร์ได้ดีกว่าคนอื่น แต่เพราะเขาเป็นคนชอบดูภาพยนตร์และติดตามอ่านการวิจารณ์ภาพยนตร์อยู่เสมอด้วย

นักศึกษาพอใจที่ได้ชมภาพยนตร์อินเดียประกอบการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียใต้สมัยใหม่ นอกจากจะสนุกไม่น่าเบื่อแล้ว การค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อเขียนบทปริทัศน์ทำให้ได้ความรู้เพิ่มขึ้น จากการพูดคุยกันหลังชมภาพยนตร์ พบว่านักศึกษามีทัศนคติที่ดีขึ้นต่อภาพยนตร์อินเดีย เห็นว่าเทคนิคการถ่ายทำ การถ่ายภาพ และดนตรีประกอบดีมาก สามารถสื่อสารเนื้อหาและอารมณ์ได้ดี แม้ว่าตอนแรกของภาพยนตร์จะมีเพลงมากไปบ้าง นักศึกษาคิดว่าจะหาภาพยนตร์อินเดียมาชมเองอีก

การทดลองเล็กๆ ครั้งนี้ทำให้ข้าพเจ้ามั่นใจเพิ่มขึ้นว่า นักศึกษาชาวไทยกลุ่มนี้มีความคิดวิพากษ์วิจารณ์ ช่างสังเกต และสามารถเข้าใจสาระของภาพยนตร์ต่างชาติได้ดี แม้จะต้องอาศัยอ่านคำบรรยายภาษาอังกฤษด้วยก็ตามที การเสริมความรู้ด้วยการค้นคว้าจากสื่อออนไลน์ทำให้ผู้ใช้รู้จักคัดสรรข้อมูล

CAPI Essay Competition Winner Occasional Paper# 3 February 2006, 6.

โดยอาศัยพื้นความรู้ที่มีอยู่ ทำให้ได้ข้อมูลมาเพิ่มความเข้าใจเนื้อหาสาระของภาพยนตร์ที่สะท้อนภาพสังคมอินเดียได้ดีขึ้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

บทปริทัศน์ภาพยนตร์เรื่อง *Bombay* ของนักศึกษาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียใต้สมัยใหม่ ปีการศึกษา 2556 13 ฉบับ

จรัญ มะลุลีม. *วิกฤตฮินดู-มุสลิม: จากอโยธยาสู่บอมเบย์*. กรุงเทพฯ: อิสลามิค อะเคเดมี, 2537.

ภาษาอังกฤษ

Akhtar, Javed. **"**Lifting the Veil: A Daring Film Explores Hindu-Muslim Relations.**"** *Asiaweek* Vol. 21, Issue 33 (1995), 30-31.

Berardinelli, James **"**Bombay**"** A Film Review by 1996 http://www.reelviews.net/movies/b/bombay.htm (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2556)

Chandra, Bipan et al. *India After Independence 1947-2000***.** Delhi: Penguin Books, 2000.

Dissanayake, Wimal and K. Moti Gokulsing. *Indian Popular Cinema-a narrative of cultural change.* Stoke on Trent, England: Trentham Books, 2004.

Guha,Ram Chandra. *India After Gandhi.* London: Macmillan/Pan Books, 2007.

Luce, Edward. *In Spite of the Gods The Rise of Modern India.* New York: Anchor Books, 2007.

Mallhi, Angie. **"**The Illusion of Secularism: Mani Ratnam**'**s *Bombay* and the Consolidation of Hindu Hegemony.**"** 2055 CAPI Essay Competition Winner Occasional Paper# 3 February 2006.

http://www.uvicca/research/centercapi/assets/docs/Mallhi_-Illusion-of-Secularism pdf. (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2556)

Pendakur, Manjunath. *Indian Popular Cinema: Industry, Ideology, and consciousness.* Cresskill. New Jersey: Hampton Press, 2003.

http://en.wikipedia.org/wiki/Bombay(lm) (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2556)

http://en.wikipedia.org/wiki/BombayRiots (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2556)

http://en.wikipedia.org/wiki/Mani_Ratnam#Early-life-and-background (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2556)

http://www.hindustantimes.com/Mumbai-s-festering-wound/Article1-239048.aspx. (สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กันยายน 2556)

http://www.mcot.net/site/content?id=4ff671cd0b01dabf3c00f1ee#UiX0mn-E-vA (สืบค้นเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2556)